

© *Кондрусєва В.М.*

4. Горохов В.Г. Основы философии, техники и технических наук / В.Г. Горохов. – М.: Гардарики, 2007. – 335 с.
5. Капп Э. Роль орудия в развитии человека / Э. Капп. – Л.: Прибой, 1925.
6. Осборн Р. Цивилизации [Текст] / Р. Осборн. – М.: АСТ Хранитель, 2008. – 764 [4] с.

*Кондрусєва В.М.*, здобувач кафедри філософії та соціології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»  
УДК-1+37.

### ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СИТУАЦІЇ

*Сучасне суспільство переживає дуже складну цивілізаційну ситуацію, яку фахівці визначили як кризисну. У статті аналізується дана ситуація в контексті інформаційного суспільства, що розвивається у всьому світі, а також розглядаються ті проблеми, з якими зіткнулися вчені, політики і економісти практично всіх розвинених країн світу.*

**Ключові слова:** *цивілізаційна ситуація, інформаційне суспільство, людина маси, еліта.*

### ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИОННОЙ СИТУАЦИИ

*Современное общество переживает очень сложную цивилизационную ситуацию, которую специалисты определили как кризисную. В статье анализируется данная ситуация в контексте развивающегося во всем мире информационного общества, а также рассматриваются те проблемы, с которыми столкнулись ученые, политики и экономисты практически всех развитых стран мира.*

**Ключевые слова:** *цивилизационная ситуация, информационное общество, человек массы, элита.*

### INFORMATION SOCIETY TO THE SITUATION MODERN CIVILIZATION

*Modern society experiences a very difficult civilization situation which specialists defined as a crisis. In the article this situation is analysed in the context of developing in the whole world informative society, and also those problems, which scientists, politicians and economists of the practically entire developed countries of the world, ran into, are examined.*

**Keywords:** *civilization situation, informative society, man of mass, elite.*

Актуальність цивілізаційної проблематики зумовлена виникненням “інформаційного суспільства”, становленням і функціонуванням регіональних і локальних цивілізацій, розвитком світової та національних культур, формуванням особистості в контексті суперечностей загальноцивілізаційного і національного.

В Україні цивілізаційна проблематика стала популярною наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Українські дослідники В.Андрущенко, В.Бех, Л.Губерський, В.Кремень, В.Крисаченко, С.Кримський, М.Михальченко, Б.Парахонський, Ю.Павленко, Ю.Пахомов, М.Попович, В.Рижко, В.Ткаченко, О.Черниш, Р.Шпорлюк та інші аналізують українську цивілізацію під різними кутами зору в яких переважає соціально-філософський і політологічний аналіз. Але й досі триває дискусія, якою цивілізацією є Україна: регіональною чи локальною (М.Михальченко, Ю.Павленко). Тому звертання до аналізу сучасної цивілізаційної ситуації дає можливість більш глибокого розуміння тих процесів, які відбуваються у наступний час.

Аналізуючи сучасну цивілізаційну ситуацію, американський учений М.Кастельс розглянув перехід від однієї формації до іншої як підвищення базового вектора ефективності виробничого

процесу. Так, при аграрному способі розвитку в основі одержання економічного надлишку лежить кількісний ріст трудових зусиль і природних ресурсів (переважно землі), залучених у виробничий процес. Індустріальний спосіб розвитку домінуючий резерв росту продуктивності виявляє у введенні нових енергетичних джерел і в можливості децентралізувати використання енергії в процесах виробництва й розподілу. Нарешті, при інформаційному способі розвитку «джерело продуктивності полягає в технології генерування знань, обробки інформації й символічної комунікації»[6,с.39]. Звернемо увагу на те, що сам М. Кастельс використовує характеристики «інформаціональне суспільство», «інформаціональна економіка», замість більш розповсюдженого визначення «інформаційне». Відмінність бачиться в наступному.

Як ми вже відзначали, поняття «інформаційне суспільство» виділяє роль інформації в соціумі, однак, як затверджує дослідник, «знання й інформація є критично важливими елементами у всіх способах розвитку, тому що процес виробництва завжди заснований на деякому рівні знань і на обробці інформації»[там само]. Термін же «інформаціональне» вказує на особливу форму соціальної організації, де в нових технологічних умовах «генерування, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності й влади»[там само, с. 42]. Адже й індустріальне суспільство, проводить аналогію М. Кастельс, тому називається так, а не просто «промисловим», що в ньому не тільки є «індустрія», але технологічні форми організації пронизують усі сфери діяльності, починаючи з економіки та військової галузі й закінчуючи звичаями повсякденного життя. Те, що в заголовку дослідження М. Кастельса позначена «інформаційна епоха» – не більш, ніж комунікативний акт, «дружня» поступка читачеві, що полегшує останньому «входження в тему»[6,с.43]. Інформаціоналізм, як і всякий спосіб розвитку, формує всю область соціальної поведінки, а оскільки він заснований на нагромадженні знань і більш високому рівні складності в обробці інформації, ніж попередній індустріалізм, інформаційний спосіб розвитку припускає особливо тісний зв'язок між культурою й продуктивними силами, між духовним і матеріальним. Думка, що термін «інформатизоване суспільство» більш адекватний реальності, розділяють і деякі російські вчені, оскільки в цей час «зберігаються найважливіші ознаки ринкового, тобто індустріального суспільства»[13,с.7].

У вітчизняних джерелах інформаційне суспільство інтерпретується і як «цілком нова суспільно-економічна формація»[3,с.11], і як «ступінь у розвитку сучасної цивілізації»[3,с.12]. Причому ці два аж ніяк не тотожні трактування сусідять в одному тексті, хоча логіка підказує, що визначення «цілком нова» стосовно формації підкреслює її недетермінованість попередніми цивілізаційними етапами, а поняття «ступінь» саме свідчить про зворотне.

У досить змістовному дослідженні Самохвалової В.І. перспективи розвитку інформаційного суспільства представляються непередбаченими, якщо не сказати – тупиковими. У якості основного парадокса складної цивілізаційної ситуації, «поєднання неможливого», висувається наступна опозиція. З одного боку, оперування «високими технологіями» вимагає від людини цілком певних якостей: гнучкості інтелекту, волі й мислення, неабиякого творчого потенціалу та ін. З іншого боку, сучасне інформаційне суспільство формує «керовану масу», масова ж людина за визначенням не в змозі впоратися зі складними завданнями, які ставить дійсність[10,с.126-127]. На наш погляд, мову слід вести не про нерозв'язне протиріччя, а про одну з проблем інформаційного суспільства, дійсно важливу, але розв'язувану засобами освіти й виховання. Втім, мова про це піде в наступній главі. Тут же ми тільки позначимо ті проблеми, з якими зіштовхнулося сучасне суспільство.

Безумовно, не слід ігнорувати або недооцінювати ознаки нової «зв'язаності» суспільства, що обумовлює становлення й твердження особливого різновиду соціальної людини – людини масової[10,с.104]. Останній як тип особистості несе в собі специфічний набір властивостей і характеристик (переважно негативних), що відповідають «зниженим» життєвим ролям. Масова людина, насамперед, об'єкт соціального маніпулювання засобами сучасних управлінських технологій. Споживче орієнтований, він переважно сприймає дійсність не по своєму особистому розумінню, а через «образ» навколишньої реальності, який пропонується засобами масової інформації; він має знижену здатність до міркування, віддає перевагу не аргументованим висновкам, а енергійним, впевненим твердженням, хоча б і бездоказовим; масова людина – атомізований індивід, що відчуває себе таким самим, « як усі».

Перелік характеристик можна продовжити, але, здається, і відзначеного поки досить для розуміння того, що мова йде про досить пересічну особу. Однак чи справедливо стверджувати, а якщо так, то якою мірою, що масова людина, яка позиціонована у якості «символу» складного інформаційного суспільства, є в той же час і його продукт, і властиво умова існування й відтворення

даного суспільства? Які ж тоді роль і місце так званої «еліти»? Автор цитованого дослідження пропонує наступні міркування. Якщо традиційно (звернемося хоча б до індустріальної епохи) еліта бачила своє покликання в підвищенні культурного рівня народних мас, створювала програми формування всебічного розвитку особистості, сама виявляла зразки культурної діяльності, пропагувала й підтримувала високе мистецтво, то в цей час «еліта протистоїть масі не в культурних відносинах, але лише у володінні владою». У процесі становлення інформаційного суспільства «втрачається колишня функція колишньої еліти бути замовником, творцем і носієм високих зразків культури, мистецтва, соціальних відносин, політико-правових норм і цінностей – тих високих стандартів, до яких «підтягувалося» би суспільство. Еліта перестає бути власне елітою, коли втрачає свої функції в суспільстві, що й відбулося в нас відносно науково-художньої інтелігенції. Коли еліта перетворюється на об'єкт управління, особливо здійснюваного ззовні, як відбулося в нас із колишньою елітою, це означає її кінець»[10, с. 114-124].

Вважаємо можливим прийняти даний висновок як запрошення до гострої полеміки, але аж ніяк не як нове знання, отримане в процесі аналізу сучасних реалій. Найпростіший контраргумент – власне розглянуте дослідження, що базується на тих самих «високих зразках», які визнаються безповоротно втраченими. Еліта як і раніше існує (у тому числі науково-художня інтелігенція), сповідуючи традиційні цінності й пріоритети, інша справа, що в цей час масова людина дійсно досить помітно впливає на соціокультурну картину світу, із чого, однак, зовсім не випливає, що даному процесу немає протидії.

Чи роблять владні структури суспільства ставку на смаки й настрої людини маси? Безумовно, причому в значній мірі. Більше того, у цей час людина маси вже не відчуває своєї культурної недостатності, оскільки засоби масової інформації своїми публікаціями й передачами здійснили «реабілітацію посередності» (Ж.-Ф. Ліотар), переконали масову людину, що та веде життя корисне й цікаве, дотримуючись, «як усі», медіанаставлень. Самодіяльне духовне життя замінюється існуванням, забезпеченим маніпулятивною медіакультурою, і для виходу з такого оманного комфорту потрібні значні зусилля.

Примітно, що й у 80-і рр. минулого століття процес автоматизації й інформатизації не розглядався як вектор перетворення техніки, що безумовно забезпечує поліпшення становища неможливого населення планети. Можливість останнього пов'язувалася переважно з політичною волею, форми вираження якої в короткому викладі наступні [подр.: 14, с. 149-150].

По-перше, поліпшення життя людства в цілому можливо за умови повної перебудови виробничих потужностей Заходу з метою надання дійсної допомоги так званому «третьому світу» (допомоги дарової, тобто «без фінансової зацікавленості, без відсотків, без протекціонізму, без наставництва, без інтервенції, будь то військової або культурної»)[14, с.149], що дозволяє останньому не просто «вжити», але витягти максимальну користь із західного технічного прогресу для самостійного будівництва власної історії.

По-друге, інформаційна революція, пов'язана з політичною волею, припускає добровільну рішучість не застосовувати силу в якій би то не було формі, відмова від військових арсеналів, що пригнічують розвиток західної (та й усякої іншої) економіки, нарешті, повну ліквідацію централізованої бюрократичної держави.

По-третє, визнаються будь-які національні автономії, однак у неодмінному «ув'язуванні» з підйомом освіти до рівня, що виключає реалізацію сепаратистської тенденції організації в малому масштабі власної держави за моделлю загальнонаціональною.

По-четверте, обов'язкове й різке скорочення робочого часу (у зазначеному дослідженні пропонуються дві години щоденної праці), спричиняє постановку і рішення питань сенсу життя й нової культури, удосконалювання організації праці в аспекті всебічного розкриття творчих здібностей.

По-п'яте, показником процесу розвитку визнається не маса зроблених цінностей, а кількість зекономленого людського часу, звідси необхідність розраховуватися за працю не заробітною платою, а рівномірним розподілом між членами суспільства (незалежно від того, працюють вони чи ні) щорічного національного продукту – багатства, виробленого автоматизованими й інформатизованими підприємствами[14, с.150].

Здається, якби мова йшла тільки про зміну характеру виробництва, перспективи інформаційного суспільства представлялися б більш передбачуваними. Співіснування нового й попереднього досвіду припускало б відому стабільність: як перехід до індустріального суспільства не скасував сільського господарства, так і інформаційний етап («суспільство знань») не обійдеться без

діяльності знярядь у формі матеріального виробництва.

Те, що переносить інформаційне суспільство в далеке майбутнє, якщо взагалі не ставить під сумнів його реалізацію в руслі розповсюджених концепцій, перебуває й в особистісній сфері. У своєму дослідженні, А.В. Костіна припускає, що зміна характеру виробництва, заснована на технологічному процесі, дозволить сучасній людині досить просто і за рахунок нетривалого робочого часу задовольнити свої матеріальні потреби. Внаслідок цього матеріальне благополуччя, як домінуюча мета, втратить своє значення і на перший план вийде проблема якості життя; людина від матеріальної, економічної мотивації звернеться до інших спонукальних стимулів. Відбудеться трансформація потреб і моральних орієнтирів особистості, цінності колективізму, взаємовиручки, співчуття й інші, так необхідні для діяльності в індустріальну епоху, поступляться місцем сердечності, довірчості, чарівності особистості та іншим подібним якостям, самим по собі, очевидно, чудовим, але вихід яких на пріоритетні позиції свідчить про процес індивідуалізації людини.

Ми поділяємо багато положень змістовного дослідження А.В. Костіної, однак зауваження, що «процес індивідуалізації особистості проявляє себе в прагненні людини бути самим собою», відрізнятись від інших смаками й поведінкою, звільнитися від запропонованих суспільством ролей і соціальних правил і т.д.[7,с.29], представляється щонайменше спірним. До того ж дослідник і сама визнає, що процеси демасифікації, дестандартизації й персоналізації не є в даний момент домінуючими й повністю виявленими, вони досить поверхневі, а тенденції до уніфікації, навпаки, підсилюються [7, с. 29-30].

Дійсно, поки, на наш погляд, немає підстав стверджувати, що «індивідуально-демократичні» цінності замінять собою цінності колективістські (особливо в такому суспільстві, як українське), і що саме така заміна дозволить людині стати «самим собою». Процес становлення високо індивідуалізованої особистості можна прийняти як тенденцію, однак у який конкретний зміст вона розв'ється на практиці, покаже тільки час, зважаючи на все, досить віддалений.

Звернемо увагу на позицію, згідно з якою те, що в теперішній час називають інформаційним суспільством, є якимось фантомом постіндустріальної епохи, оскільки не представляється можливим задовільно відповісти, чи є зміни суспільних відносин функцією від змін технологічних (останні безперечні), або ж суспільні трансформації являють собою серію технологічних, економічних, політичних і інших тенденцій, кореляції між якими не обов'язково припускають існування однозначних причинно-наслідкових зв'язків?[4,с.363].

Начебто, у наявності основні техніко-економічні атрибути постіндустріалізму, існування яких пов'язують зі становленням інформаційного суспільства: перевага у ВВП частки послуг, зниження кількості зайнятих в аграрному, сировинному, промисловому секторах і зростання «третинного» (сервісного) сектору економіки, найширша комп'ютеризація і т.п. Але то лише зовнішні фактори. Усяка соціальна організація ґрунтується на сутнісних, базових характеристиках. Для інформаційного суспільства в його «класичному» розумінні вони, як відомо, наступні: визначальним для організації суспільного життя в цілому є наукове знання, що витісняє як ручну, так і механізовану працю в його ролі фактора вартості товарів і послуг; рівень знань, а не власність стає визначальним показником соціальної диференціації; інфраструктурою інформаційного суспільства є інтелектуальна, а не механічна техніка. З погляду самого Д.В. Іванова, «такого роду суспільство ніде не відбулося»[4,с.358], більше того, всупереч традиційній уяві, широке поширення інформаційних технологій скоріше віддаляє від того суспільства, про який писали Д. Белл, О. Тоффлер, Д. Нейсбит, ніж наближає до нього.

Широке використання обчислювальної техніки й розвиток високих технологій, перебудова соціальних структур і трансформація геополітичної обстановки – само по собі є лише нагромадження технічних факторів як соціальних і технологічних можливостей [про це: 9,с.436] для твердження інформаційного суспільства в невизначеному майбутньому. Тому новий цивілізаційний зміст бачиться не стільки в розвитку комп'ютерної техніки, космічного зв'язку, інформаційних технологій і т.п., скільки – у традиціях П. Тейяр де Шардена й В.І. Вернадського – у затвердженні Колективного Загальнопланетарного Розуму як якісно нового етапу суспільного розвитку [9,с.430]. А оскільки час, «коли цей Розум стане відігравати таку ж роль у функціонуванні планетарного суспільного організму, яку відіграє інтелект людини в життєдіяльності її власного організму, ще дуже далеко», найкращим терміном для реалій дійсності представляється «постіндустріальне суспільство»[9,с.436].

З концепцією суспільства Колективного Розуму, де «більша частина населення грамотна, інтелектуальна й здатна до створення нових видів енергії, нових цінностей без звичних економічних детермінант (гроші, капітал, прибуток)» пов'язуються перспективи нового рівня людської

самоорганізації, очікуваного «після» цивільного інформаційного суспільства [11,с.18]. Даним теоретичним побудовам, на наш погляд, бракує переконливості, що проявляється, зокрема, у невиправданому змішуванні понять. Так, продовженням міркувань про «нову організаційну структуру», що представляє собою відповідь людства на «виклики часу», стає пояснення: «Цю нову структуру у філософській літературі називають по-різному: цивільне інформаційне суспільство, ноосферне суспільство, суспільство Колективного Розуму»[11,с.49]. Понятійний ряд, представлений як синонімічний, у дійсності таким не є.

Зупинимося на концепції В.Л. Іноземцева, що здобула в останні роки широку популярність і згідно з якою поняття «постекономічне» і «постіндустріальне» суспільство суть принципово різні «осі», за якими іде членування історії на періоди. Доводи наступні: «Постекономічне суспільство – це суспільство з новою системою мотивацій, з новим генератором, з новим «моторчиком» розвитку. А доіндустріальні типи суспільства, індустріальні – усі вони засновані на економічному типі мотивації. Вони становлять економічну епоху. Зріле постіндустріальне суспільство – це початок формування суспільства постекономічного. Адже навіть послуги можна робити суцільно економічними методами, заробляючи на цьому гроші»[5,с.10]. У сучасну епоху, яку дослідник називає постекономічною, відбувається не партнерське взаємовигідне співробітництво держав, їх «вирівнювання», а прискорювана поляризація світу, у чому бачиться економічна закономірність. У контексті такого підходу розглянуті вище фактори неузгодженості можливого й дійсного в процесі формування нового цивілізаційного змісту набувають додаткове теоретичне обґрунтування.

Справа в тому, що в новій реальності, на відміну від попередніх епох (доекономічної і економічної) домінуюча роль приділяється активній особистості. Оскільки дії людей уже не задаються колишніми матеріальними мотивами, людство вперше знаходить внутрішню волю, до якої завжди прагнуло. При цьому вихід за межі власне матеріального виробництва виявляється пов'язаним «не стільки з подоланням участі людини в процесі виробництва, скільки із трансформацією суб'єктивного відношення до цього процесу як до такого, що суперечить прагненням особистості, і, навпаки, стає відношенням до нього як до діяльності, що розвиває творчий потенціал людини. Ця трансформація значною мірою вже відбувається в суспільствах, де в господарській структурі домінують галузі, що виробляють інформацію й знання»[12,с.5].

Однак свобода постекономічного суспільства не припускає рівності, і це соціальне протиріччя, що спостерігається як у розвинених країнах Заходу, так і в Україні останніх років, містить у собі чималу потенційну небезпеку нестабільності. З одного боку, з'явилися громадяни, що добилися високого рівня добробуту, що отримали хорошу освіту, що знайшли своє місце в найбільш високотехнологічних секторах матеріального виробництва та сфери послуг, – вони усе більш орієнтуються на цілі власного духовного й інтелектуального зростання. З іншого боку, їм протистоїть значна частина населення, зосередженого на вирішенні своїх матеріальних проблем у жорстких конкурентних умовах, що не розглядає освіту та власний саморозвиток як вищу цінність. Дані групи виявляються все більш ізольованими один від одного.

Неминучим результатом такого поділу стане перерозподіл представниками спільності носіїв знання (при всій їх «постматеріалістичній мотивації»!) на свою користь усе більшої частини суспільного багатства. Напроти, громадяни, які зайняті в масових виробництвах, та не володіють винятковими талантами, зіштовхнуться з необхідністю ще більш жорсткої конкуренції за робочі місця й гідну заробітну плату. Зазначене протиріччя – загальносвітове. Країни «сімки» – фактично монополісти у виробництві високих технологій (на початку 90-х рр. минулого століття вони мали 80,4 відсотка світової комп'ютерної техніки й забезпечували 90,5 відсотка високотехнологічного виробництва, тим самим створивши ефективний інструмент перерозподілу у свою користь світового валового продукту). У теперішній час «розрив у середньодушовому ВВП між громадянами постіндустріального світу та іншою частиною людства досяг 15,4 тис. дол., збільшившись з 1960 р. майже втриє. У результаті найбільш заможна п'ята частина людства привласнює в 61 раз більше багатств, ніж нижча одна п'ята; слід урахувати, що відповідний показник для 1960 р. становив усього 30 разів»[12,с.6].

Розвинутий світ (так само, як і «еліта», що володіє знаннями), стає усе більш замкненим: якщо в 70-і рр. минулого століття більше половини інвестицій провідних західних держав розподілялося поза постіндустріальним світом, то в теперішній час більше 60 відсотків усіх американських капіталовкладень за кордоном направляється в Європу, а на частку Японії й нових індустріальних країн Азії припадає не більше восьми, Мексики – менше трьох відсотків їх загального числа (як відзначено вище, зміна інвестиційних потоків виявила дійсну природу азіатського економічного

«дива»)[подр: 12].

Тією самою мірою, у якій поширення високих технологій у самих західних країнах знецінює працю робітників, що зайняті у масовому виробництві, експансія постіндустріальних держав на міжнародній арені знижує можливості країн, які виробляють сировину або необхідні промислові товари, що викликає прискорену поляризацію сучасного світу.

Вважаємо, що рух антиглобалістів у певному сенсі викликав, як це не здається парадоксальним, теоретичний гуманізм колись прогнозованих соціотрансформацій, який у дійсності обертається квазігуманізмом. Такий квазігуманізм спостерігається в сприйнятті інформаційного суспільства як самого гуманного «із усіх, що існували та існують», у якому «усі працездатні люди будуть тією чи іншою мірою брати посильну участь у науково-технічній дійсності»[2,с.26;с.32-33]. Заклопотаність дослідника тим, щоб «навіть сама незначна частина населення не випала з технологічного процесу», і очікування того, що хтось (очевидно, держава) буде заради цього «штучно зберігати деякі найпростіші, архаїчні види праці, традиційну або застарілу технологію»[2,с.31-32], свідчать про нерозуміння змін, що відбуваються. Дані погляди були наївними вже під час написання цитованої роботи, проте їх відгомони нерідкі й у соціальному контролі над інформаційними взаємодіями [1, с. 73].

Викликає виправдане занепокоєння й те, що виходячи за межі державних кордонів, національна економіка, знаходячи «загальносвітовий» статус, розмиває ці самі кордони, «малюючи» нову – інформаційну – карту світу, у якій немає місця національним інтересам, культурній самобутності, навіть корінній мові спілкування[про це: 8,с.96]. Удавана раціональність «розподілу праці» не надає регіонам рівних можливостей у плані духовного й матеріального розвитку. Інформаційна нерівність (так званий «цифровий розрив») проявляється й на особистісному рівні, вона обумовлена як економічними або соціальними факторами, так і інтелектуальними здібностями.

В аналізованій цивілізаційній ситуації позначені лише деякі негативні тенденції, що свідчать про правомірність підходу до інформаційного суспільства в дискурсі становлення, саме як до проекту, реалізація якого має на увазі одночасне його уточнення, зміну, доповнення і т.д. у міру осмислення проявів його фактичного втілення. Дана проблематика потребує спеціального дослідження, яке не можливо у рамках однієї статті, тому ми пропонуємо наступні висновки.

**Висновки.** Аналіз цивілізаційної ситуації, що формується на наших очах, дає нам підстави думати, що сучасна криза, що охопила всі сфери людської діяльності, свідчить про переживання людством перехідного періоду від однієї стадії розвитку до іншої, яка називається інформаційною.

Серед основних причин процесів, що спостережуються, слід виділити розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які досить швидко стали масовими в найбільше технологічно розвинених країнах. Саме цей технологічний стрибок, іноді називаний технологічним вибухом, дозволив прискорити інноваційні процеси й соціальні зміни.

Нові технології стимулювали зміни практично у всіх сферах людської діяльності: політиці (впровадження концепції електронного уряду, що є новим кроком у розвитку демократії), економіці (поява інформаційного ринку, автоматизація виробництва), праві (пріоритет охорони авторських прав і забезпечення інформаційної безпеки), комунікації (поширення інформаційних мереж і Інтернету), культурі (формування нового стилю життя у віртуальному просторі й мультиплікація знаків), нарешті в освіті (дистанційне навчання й безперервне навчання протягом усього життя). У свою чергу, кожне з перерахованих проявів інформаційного суспільства стимулює подальші соціальні зміни, і ці зміни глобальні.

Що ж стосується України, то сьогодні складно говорити про розвинене інформаційне суспільство в нашій країні. Однак, так чи інакше, інформаційна реальність (будучи глобальним явищем) проявляється й тут. Питання лише в тому, наскільки швидко інформаційне суспільство буде презентовано повною мірою (тобто у всьому різноманітті його проявів і аспектів). Усе залежить від характеру модернізаційних процесів, що наближають сучасне українське суспільство до інтеграції в глобальну інформаційну реальність.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградова С.М. Традиции политического анализа журналистики / С.М. Виноградова// Журналистика в мире политики: исследовательские подходы и практика участия/ Ред.-сост. С.Г. Корконосенко.-СПб.:Изд-во Михайлова В.А.,2004. С.43-92.
2. Джаях Л. Информационное общество./ Л. Джаях/-Тбилиси: Мецниереба,1995.-36с.

© **Кравченко А.А.**

3. Егоров В. Советское телевидение и формирование нового политического мышления/ В. Егоров //Телевидение на рубеже веков: Материалы Международной научно-практической конференции/Ред.-сост. Н.С. Бирюков.- М.: Академия общественных наук при ЦК КПСС, 1989. С.6-20.
4. Иванов Д.В. Общество как виртуальная реальность /Д.В. Иванов //Информационное общество.-М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. С.355-427.
5. Иноземцев В.Л. Теория постиндустриального общества как методологическая парадигма российского обществоведения / В.Л. Иноземцев// Вопросы философии. -№10,1997. С.29-44.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура[Текст]/ М. Кастельс; пер. с англ. под ред. О.И. Шкаратана.- М.: ГУ ВШЭ, 2000. - 608с.
7. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества /А.В. Костина / Изд. 20е, перераб. И допол. -М.: Едиториал УРСС,2005.- 352с.
8. Лепский В.Е. Глобальное информационное общество и информационная безопасность России: проблема становления стратегических субъектов/ В.Е. Лепский// Глобальное информационное общество и проблемы информационной безопасности: Материалы «круглого стола» (Москва, Институт Европы РАН,21 марта 2001): Доклады Института Европы №80. -М.: Изд.Дом «Экслибрис-Пресс»,2001. С.96-120.
9. Моисеев Н. Информационное общество: возможность и реальность / Н. Моисеев// Информационное общество. -М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. С.428-451.
10. Самохвалова В.И. Массовый человек - реальность современного информационного общества /В.И. Самохвалова //Массовая культура и массовое искусство. «За» и «против». -М.: Изд-во «Гуманитарий» академии гуманитарных исследований, 2003. С.102-147.
11. Сандакова Л.Г. Философия образования: гуманитарная информационно-технологическая модель/ Л.Г. Сандакова/ -Улан-Удэ: Изд-во БГУ,2003.-145с.
12. Трансформации в современной цивилизации: постиндустриальное и постэкономическое общество (материалы «круглого стола»)//Вопросы философии.-2000, №1. С.3-32.
13. Фалько В.И. Контуры информационного общества и глобальной цивилизации / В.И.Фалько //Информационное общество в России: проблемы становления. Вып.3 : Межвузовский сб. науч. трудов./ Москов. Гос. ин-т радиотехники, электроники и автоматики.- М.,2003. С.4-9.
14. Эллюль Ж. Другая революция / Жак Эллюль//Новая технократическая волна на Западе/ Сост. и вст. стат. П.С. Гуревича.- М.: Прогресс,1986. С.147-152.

**Кравченко А.А.** – кандидат історичних наук, докторантка НПУ ім. М. Драгоманова.

УДК: 1(93)+(3)

### МОДУС «ВЧИНКУ» У ВЗАЄМОДІЇ СВОБОДИ І НЕОБХІДНОСТІ

*Автор розглядає проблему вчинку вчителя в освітній діяльності у вимірах свободи і необхідності. Межею між свободою і сваволею виступає розум, який визначає орієнтири діяльності особистості. Важливу роль у звільненні людини від тиску раціоналізму у взаємодії учителя та учня здійснює інститут освіти; вона виступає джерелом формування вільної особистості.*

**Ключові слова:** свобода, необхідність, вчинок, відповідальність, вчитель, раціональний, засіб.

### МОДУС «ПОСТУПКА» ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ СВОБОДЫ И НЕОБХОДИМОСТИ

*Автор рассматривает проблему поступка в образовательной деятельности в измерениях свободы и необходимости. Границей между свободой и произволом выступает разум, который определяет ориентиры деятельности личности. Важную роль в освобождении человека от давления рационализма во взаимодействии учителя и ученика осуществляет институт образования; оно выступает источником формирования свободной личности.*

**Ключевые слова:** свобода, необходимость, поступок, ответственность, учитель, рациональный, способ.